

BOETHIUS Z DÁCIE:**O NAJVVYŠŠOM DOBRE ČIŽE O ŽIVOTE FILOZOFA**

O živote a kariére Boethia z Dácie (nar. pred r. 1240 – zomrel 1284) máme len zopár istých informácií, ktoré sa vzťahujú na jeho činnosť na artistickej fakulte v Paríži v 70-tych rokoch 13. storočia. Najpravdepodobnejšie bol pôvodom Dán, hoci sa doneďavna usudzovalo, že bol Švéd, pretože v stredoveku sa názvom „Dácia“ označovalo Dánske kráľovstvo, ktoré sa rozprestieralo aj na juhu územia dnešného Švédska. Dácia sa preto nijako netýkala bývalej rímskej provincie „Dácia“, ktorá geograficky zhruba zodpovedá územiu dnešného Rumunska. Základným motívom Boethiovoho myslenia bola myšlienka, že filozofia sa opiera len o rozum, a preto sa treba vyhnúť miešaniu toho, v čo treba veriť, a toho, čo možno poznať. Boethius odmieta názor, podľa ktorého môže rozum osvetliť vieru a viera rozum pozdvihnúť. Filozofia a teológia sú dve samostatné disciplíny, majú vlastnú oblasť, a preto sa študujú aj na dvoch fakultách. Spis O najvyššom dobre je začlenený do tohto Boethiovoho filozofického projektu čistej filozofie ako plnohodnotnej univerzitnej disciplíny a profesie. Hlavná otázka Boethiovoho spisu sa týka toho, či možno len rozumom nájsť najvyššie dobro, ktoré môže človek dosiahnuť svojimi silami. Boethius nepreferuje praktické poznanie, ale poznanie teoretické, ktoré dosahuje svoj vrchol v poznaní Boha, čo je identické so skutočnou intelektuálnou láskou k prvému princípu. Teoretické poznanie sa tak javí ako zdroj radosti a blaženosti. Predkladané preložené dielo je vystavané na piatich hlavných bodoch: 1. Úvod – najvyššie dobro pre človeka závisí od rozumu; 2. najvyššie dobro a ľudská blaženosť; 3. spôsob života filozofa; 4. poznanie prvej príčiny a láska k nej; 5. Záver. Boethius poukazuje na to, odkiaľ pochádza mentálna blaženosť/radosť, čo je jadrom filozofického života, ktorý jediný je hoden človeka. Boethiov spis môžeme pokladať za akýsi manifest univerzitných intelektuálov, ktorí pod vplyvom lektúry najmä 10. knihy Aristotelovej Etiky Nikomachovej, formulovali eticko-intelektuálny ideál človeka. Tento „etický aristotelizmus“ nechápe filozofiu ako čistú teóriu, ale skôr ako formu života, ktorá zahŕňa aj zdokonaľovanie morálnych cností a vedie k najvyššiemu uskutočneniu toho, čím človek vo svojej podstate je. Obnovuje tak Aristotelovu filozofickú teológiu ako náuku o blaženosti, čím vyslovuje nový étos. Na toto, nielen Boethiovo, stanovisko reagovali tak vtedajší i neskôr narodení teológovia svojimi koncepciami blaženého života, ako aj cirkevní predstavitelia, a to najmä parížsky biskup Štefan Tempiere, ktorý po rade menej radikálnych zákazov nakoniec 7. 3. 1277 vydal edikt obsahujúci 219 tiež ako nezlučiteľných s kresťanskou vierou. V roku 1277 Boethius opúšťa Paríž, odchádza na pápežský dvor do Orvieta, je väznený a nakoniec vstupuje do dominikánskej rehole ako príslušník dánskej provincie. Na ilustráciu uvedieme zopár odsúdených téz. Téma č. 144: „Celé dobro, ktoré je u človeka možné, spočíva v rozumových cnostiach“; téza č. 154: „Múdrosť sveta sú výlučne filozofi“ či téza č. 176: „Blaženosť máme v tomto živote, a nie v inom.“ Z týchto odsúdených téz sa ozýva „duch etického aristotelizmu“ a v ich pozadí možno vidieť nielen predkladaný Boethiov text,

*ale aj vytušiť čo-to z vtedajšieho duchovného sveta na artistickej fakulte či na celej univerzite v Paríži druhej polovice 13. storočia.*¹

(M. CH.)

Keďže v každom druhu súcna jestvuje nejaké najvyššie možné dobro a človek je istým druhom súcna, musí byť u človeka možné nejaké najvyššie dobro. Nehovorím o úplne najvyššom dobre, ale o najvyššom dobre pre neho, lebo u človeka možné dobrá majú hranicu a nejdú do nekonečna. Čo je však týmto najvyšším dobrom, ktoré je možné u človeka, to preskúmame rozumom. Najvyššie dobro, ktoré je možné u človeka, mu prináleží podľa jeho najlepšej mohúcnosti. Teda nie podľa vegetatívnej duše, ktorú majú rastliny, ani podľa zmyslovej duše, ktorú majú zvieratá, z čoho vyplýva, že aj zmyslové pôžitky patria zvieratám. Najlepšou mohúcnosťou človeka je rozum a intelekt; táto mohúcnosť je totiž najvyšším vodcom ľudského života tak v teórii, ako aj v praxi. Teda najvyššie dobro, ktoré je možné u človeka, mu patrí podľa intelektu. A preto treba ľutovať ľudí, ktorých zdržiavajú len zmyslové pôžitky, pretože strácajú duchovné dobrá a svoje najvyššie dobro nikdy nedosiahnu; sú totiž tak veľmi v zajatí zmyslov, že nehľadajú to, čo je dobrom ich intelektu. Proti nim volá Filozof, hovoriac: „Beda vám ľudia, ktorí sa zaraďujete medzi zvieratá, pretože na božské, ktoré je vo vás, nedbáte!“ Božským v človeku nazýva intelekt; lebo ak je v človeku niečo božské, tak je tým hodný byť intelekt. Ako je totiž v celku súcna najlepšie aj božským, tak nazývame aj to, čo je v človeku najlepším, božským.

Keďže okrem toho má ľudský intelekt tak teoretickú, ako aj praktickú mohúcnosť, čo je zjavné z toho, že človek sa vzhľadom na niečo, napr. na večné, správa teoreticky, a nie prakticky, zatiaľ čo vzhľadom na niečo sa správa aj prakticky podľa vedenia intelektu, skrze ktoré uskutočňuje vo všetkých ľudských úkonoch voliteľný stred. Z toho vieme, že tieto dve duchovné mohúcnosti sa všeobecne vyskytujú v človeku. No najvyššie dobro, ktoré je u človeka možné podľa teoretickej mohúcnosti rozumu, je poznanie pravdy a radosť z nej. Lebo poznanie pravdy prináša radosť. Lebo pochopené potešuje chápaného, a čím je pochopené pozoruhodnejšie a vznešenejšie a čím väčšiu silu vynakladal uchopujúci rozum vo svojom dokonalom poznávaní, tým väčšia je intelektuálna radosť. A kto zakúsil takúto radosť, pohrda každou menšou, napr. zmyslovou, ktorá je podľa pravdy menšia a menej hodnotná. A človek, ktorý si ju volí, je kvôli nej menej hodnotný než ten, ktorý si volí prvú. A keďže pochopené potešuje chápaného, učí Filozof v XI. knihe *Metafyziky*, že prvý intelekt má najblazenejší život. Pretože prvý intelekt má najväčšiu schopnosť v chápaní a predmet, ktorý uchopuje, je najvznešenejší, keďže je jeho vlastnou esenciou – lebo čo vznešenejšie môže božský intelekt poznávať než božskú esenciu? –,

¹ Medailón bol spracovaný na základe štyroch zdrojov: WIPPEL, J. F.: *Boethius of Dacia. On the supreme good; On the eternity of the world; On dreams*. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1987; IMBACH, R.: Introduction. In: Thomas d'Aquin – Boèce de Dacie sur le bonheur. Ed. Imbach, R. – Fouche, I. Paris: J. Vrin 2005, s. 7 – 42; SPEER, A.: *Sapientia nostra. Filosofie a teologie po pařížském odsouzení v roce 1277*, zv. 16. Praha: Filosofia 2004.; FLASCH, K. (Hg.): *Geschichte der Philosophie in Text und Darstellung. Mittelalter*. Stuttgart: Reclam 1985.

má najblaženejší život. A keďže človek teoretickým intelektom nemôže dospieť k väčšiemu dobru, než je poznanie jednotného celku súcien, ktoré sú od prvého princípu, má skrze poznanie prvého princípu, tak ako je možné, aj radosť z toho, že ho poznáva. Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že najvyššie dobro, ktoré je u človeka na základe teoretického intelektu možné, je poznanie pravdy vo všetkom jednotlivom a radosť z nej.

Ďalej: Najvyššie dobro, ktoré je u človeka možné na základe praktického intelektu, je uskutočňovanie dobra a radosť z neho. Lebo aké väčšie dobro môže patriť človeku na základe jeho praktického intelektu než uskutočňovať vo všetkých ľudských úkonoch voliteľný stred a tešiť sa z neho? Lebo spravodlivý je len ten, kto sa teší zo skutkov spravodlivosti. A podobným spôsobom treba uvažovať o skutkoch ostatných mravných cností.

Z povedaného možno zjavne usudzovať, že najvyšším dobrom, ktoré je u človeka možné, je poznanie pravdy a uskutočňovanie dobra, ako aj radosť z oboch.

A pretože najvyššie dobro, ktoré je u človeka možné, je jeho blaženosť, vyplýva z toho, že poznanie pravdy a uskutočňovanie dobra a radosť z oboch je ľudskou blaženosťou. Preto je totiž v meste zákonodarcom zavedené vojenské umenie, aby sa po vyhnaní nepriateľov mohli obyvatelia venovať intelektuálnym cnostiam v nazeraní pravdy, morálnym cnostiam v uskutočňovaní dobra a aby žili blažený život, lebo v tých oboch spočíva blažený život. To je totiž najvyšším dobrom, ktoré môže človek prijať od Boha a ktoré môže Boh dať v tomto živote. A ten človek si rozumne praje dlhý život a praje si ho preto, aby sa v tomto dobre zdokonalil. Kto je totiž dokonalejší v tejto blaženosti, o ktorej na základe rozumu vieme, že je u človeka možná v tomto živote, ten je bližší onej blaženosti, ktorú vo viere očakávame v budúcom živote. A keďže je u človeka, ako už bolo povedané, možné také veľké dobro, je dôstojné, aby všetky ľudské úkony boli naň nasmerované a aby ho obsiahli. Tak, ako sú všetky úkony v rámci nejakého zákona správne a aké majú podľa neho byť vtedy, keď smerujú k cieľu zákona, a sú tým lepšie, čím sú bližšie cieľu zákona, aj úkony, ktoré sú proti cieľu zákona alebo sú oslabené, čiže nie sú v úplnej zhode s predpismi zákona, alebo aj úkony indiferentné, ktoré nie sú ani v protiklade k cieľu zákona, ani v súlade s predpisom zákona, všetky tieto úkony sú v rámci onoho zákona do väčšej či menšej miery hriechne, ako môže byť zjavné z povedaného. A to isté platí aj pre človeka. Lebo všetky zámery a úmysly, úkony a túžby človeka, ktoré smerujú k tomuto najvyššiemu dobru, ktoré je možné u človeka – ako už bolo povedané – sú správne a zhodné s tým, ako to má byť. A keď človek takto koná, koná podľa prirodzenosti, pretože koná kvôli najvyššiemu dobru, ku ktorému je nasmerovaný od narodenia. A keď takto koná, je aj dobre usporiadaný, pretože vtedy je nasmerovaný na svoj najlepší a najvyšší cieľ. No všetky ľudské úkony, ktoré nie sú nasmerované na toto dobro alebo nie sú také, ktorými sa človek stáva silnejším a viac uspôsobeným na úkony, ktoré sú nasmerované k tomuto cieľu, sú v človeku hriechom. Preto šťastný človek nevykonáva nič iné než skutky šťastia alebo skutky, ktorými sa stáva silnejším a schopnejším konať skutky šťastia. A preto šťastný človek žije blažene, či už spí, bdie, alebo požíva potravu; pokým toto robí, stáva sa silnejším pre skutky šťastia.

Preto sú všetky skutky človeka, ktoré nesmerujú k tomuto najvyššiemu dobru – ako už bolo povedané –, či už sú s týmto dobrom v protiklade, alebo sú voči nemu indiferentné, do väčšej alebo menšej miery v človeku hriechom, ako je zjavné samo sebou. A pri-

činou všetkých týchto úkonov je neusporiadaná žiadostivosť, ktorá je tiež príčinou všetkého zla v mravoch. Neusporiadaná žiadostivosť je tiež príčinou, ktorá človeku najviac zabraňuje dosiahnuť to, po čom prirodzene túži. Hoci všetci ľudia túžia od prirodzenosti po poznaní, bohužiaľ sa štúdiu múdrosti venuje len veľmi málo ľudí, pretože neusporiadaná žiadostivosť ich od tohto veľkého dobra odvádza. Vidíme totiž, že niektorí nasledujú pohodlnosť života, iní zasa zavrhnúťhodné zmyslové rozkoše a iní túžia po pominateľných majetkoch. A tak dnes prekáža všetkým ľuďom v dosiahnutí najvyššieho dobra neusporiadaná žiadostivosť, až na hrstku ctihodných mužov. Nazývam ich ctihodnými, pretože opovrhujú túžbami zmyslov a nasledujú radosť a túžbu intelektu tým, že sa namáhajú v poznávaní pravdy vecí. Tiež ich nazývam ctihodnými, lebo žijú podľa prirodzeného poriadku. Všetky nižšie mohúcnosti, ktoré sú v človeku, existujú pre vyššiu mohúcnosť: vyživovacia mohúcnosť je tu totiž pre zmyslovú; pretože zmyslová je dokonalosťou určitého druhu oduševneného tela a oduševnené telo nemôže byť bez potravy. No vyživovacia mohúcnosť je tá, ktorá premieňa potravu. Z toho vyplýva, že vyživovacia mohúcnosť je v človeku pre zmyslovú. Zmyslová je však kvôli rozumovej, pretože v nás rozumom pochopené veci pochádzajú z predstavovaných. A preto ťažšie rozumom poznávame to, čo osebe nemôže v nás existovať ako predstava. Predstavivosť však uchopuje len to, čo bolo zmyslami vnímané. Dôkazom toho je to, že každý, kto si predstavuje, má zmyslové podnety. Preto podľa Filozofa je predstavivosť alebo fantázia uskutočneným pohybom, ktorý vychádza z uskutočneného zmyslového vnímania. Tak sú úkony všetkých nižších mohúcností, ktoré sú v človeku, pre úkony najvyššej mohúcnosti, ktorou je intelekt. A ak je medzi úkonmi rozumovej mohúcnosti nejaký najlepší a najdokonalejší, všetky ostatné existujú prirodzene preň. A keď človek má tento úkon, je v najlepšom pre človeka možnom stave. A takí sú filozofi, ktorí venujú svoj život štúdiu múdrosti. Preto všetky mohúcnosti, ktoré sú vo filozofovi, pôsobia podľa prirodzeného poriadku: predchádzajúca kvôli nasledujúcej a nižšia kvôli vyššej a dokonalejšej. No všetci ostatní ľudia, ktorí žijú podľa nižších mohúcností a ktorí si volia ich úkony a radosti, ktoré majú vo svojich skutkoch, sú neprírodzene usporiadaní a hrešia proti prirodzenému poriadku. Lebo odklon od prirodzeného poriadku je v človeku hriechom. A keďže filozof sa od tohto poriadku neodkláňa, ani proti prirodzenému poriadku nehreší.

Z hľadiska morálky je filozof morálne cnostný z troch dôvodov. Prvý spočíva v tom, že sám poznáva hanebnosť úkonu, v ktorom spočíva nerest, a ušľachtilosť úkonu, v ktorom spočíva cnosť. A preto si môže ľahšie zvoliť jeden z nich a druhému sa vyhnúť a vždy konať podľa správneho úsudku rozumu. Ak takto koná, nikdy nezhreší. To sa však nestane nevediacemu, lebo nevediacemu je ťažko konať správne. A druhým dôvodom je to, že ten kto zakúsil vyššiu radosť, opovrhuje každou nižšou radosťou. Filozof však zakúsil pri nazeraní pravdy súcien duchovnú radosť, ktorá je väčšia než zmyslová. Preto opovrhuje zmyslovými radosťami. A viaceré hriechy a neresti spočívajú v prekročení miery zmyslovej radosťi. Tretím dôvodom je to, že v nazeraní a teoretizovaní niet hriechu. Lebo v tom, čo je jednoducho dobré, nie je možné prekročiť mieru a hrešiť. Úkon filozofa však spočíva v teoretickom nazeraní pravdy, a preto sa filozof stáva ľahšie cnostným než niekto iný.

Preto má filozof život, ku ktorému je človek od narodenia určený, a je to život podľa prirodzeného poriadku, pretože v ňom sú všetky nižšie mohúcnosti a ich úkony pre vyššie mohúcnosti a ich úkonom a všetky spolu sú pre najvyššiu mohúcnosť a najvyšší úkon, ktorým je nazeranie pravdy a radosť z nej, a predovšetkým radosť z prvej pravdy. Lebo nikdy sa nenasýti túžba po poznaní, pokiaľ sa nespozná nestvorené súcno. Otázka božského intelektu je totiž otázkou, ktorú prirodzene túžia spoznať všetci ľudia, ako hovorí Komentátor (Averroes). Lebo túžba po hocičom poznateľnom je určitou túžbou po prvom poznateľnom. Dôkazom toho je to, že čím viac sa súcna približujú prvému poznateľnému, tým viac ich túžime poznať a o to väčšiu radosť máme z ich teoretického nazerania. Preto keď filozof teoreticky uvažuje o zapríčinených súcnoch, ktoré sú vo svete, a o ich prirodzenej povahe a vzájomnom usporiadaní, je vedený k nazeraniu najvyšších príčin vecí, lebo poznanie účinkov je určitým vodiacim prostriedkom poznania ich príčiny. A kto poznáva, že vyššie príčiny a ich prirodzená povaha sú také, že nevyhnutne majú inú príčinu, je vedený k poznaniu prvej príčiny. A v teoretickom nazeraní spočíva radosť a tá je o to väčšia, o čo sú rozumom poznateľné veci vznešenejšie. Preto filozof vedie život plný pôžitkov.

Keď filozof poznáva a uvažuje, tak nevyhnutne poznáva aj to, že táto príčina je príčinou svojho bytia, t. j. že nemá žiadnu inú príčinu. Lebo ak by vo svete nebolo nič, čo by nemalo inú príčinu, nebolo by vôbec nič.

Filozof tiež nevyhnutne zisťuje, že táto príčina je večná a nepremennivá a správa sa vždy rovnakým spôsobom. Lebo keby nebola večnou, nebolo by večné vôbec nič. A znova, keďže sú vo svete nejaké nové súcna, nič nové nemôže byť dostatočným dôvodom niečoho iného nového, ako je to zrejme samo zo seba, zreteľne z toho vyplýva, že všetky nové [súcna], ktoré sú vo svete, celkovo pochádzajú z večnej príčiny. A príčina je aj nepremennivá, správajúca sa vždy rovnakým spôsobom, pretože zmena je možná len v nedokonalých veciach. A ak existuje nejaké súcno, ktoré je najdokonalejšie na svete, je hodné toho, aby bolo prvou príčinou.

Zisťuje tiež, že celé bytie sveta, ktoré je nižšie ako táto prvá príčina, nevyhnutne pochádza z nej, a že tak, ako je táto prvá príčina príčinou vytvorenia súcien, je aj príčinou ich vzájomného usporiadania a ich zachovania v bytí. Zachovanie sa týka toho, čo je počtom jedno bez akejkoľvek zmeny, ako je to u oddelených substancií, alebo toho, čo je síce počtom jedno, no so zmenou, ako je to u nebeských telies, a u niektorých sa týka len druhov, napríklad u vecí, ktoré sú pod nebeskou sférou a na najnižšom stupni súcien.

Zisťuje tiež, že tak, ako všetky súcna z tejto prvej príčiny pochádzajú, tak sú všetky k nej aj nasmerované. Lebo súcno, v ktorom sa počiatok, z ktorého všetko pochádza, spája s cieľom, ku ktorému všetko smeruje, to je podľa mienky filozofov prvé súcno a podľa svätých požehnaný Boh. V tomto poriadku je šírka a súcna, ktoré sa v tomto poriadku nachádzajú bližšie k prvému počiatku, sú vznešenejšie a dokonalejšie. Ktoré sú však v tomto poriadku vzdialenejšie od prvého počiatku, sú menej vznešené a dokonalé. Tento prvý počiatok je totiž v tomto poriadku tým, čím je otec – hlava rodiny v domácnosti, vojvodca vo vojsku a spoločné dobro v obci. A tak, ako vojsko získava jednotu z jednoty vodcu a ako dobro vojska spočíva primárne vo vojvodcovi, v ostatných je však podľa poriadku vzťahu, v akom sú k vojvodcovi, pochádza z jednoty tohto prvého počiatku

jednota tohto sveta. I dobro tohto sveta je primárne v tomto prvom počiatku. No v ostatných súcnoch vo svete je podľa účasti na prvom počiatku a nasmerovania k nemu, takže nijaké dobro nemôže byť v nijakom súcne vo svete inak než prostredníctvom účasti na tomto prvom počiatku.

Filozof, ktorý toto všetko skúma, je privedený k obdivovaniu tohto prvého počiatku a k láske k nemu. Lebo milujeme to, odkiaľ k nám prichádzajú dobré veci, a najviac milujeme to, odkiaľ k nám prichádzajú najväčšie dobrá. Tým, že filozof poznáva, že všetky jeho dobrá pochádzajú z tohto prvého počiatku a sa preň zachovávajú do takej miery, do akej sa zachovávajú, skrze tento prvý počiatok je privedený k najväčšej láske k tomuto prvému počiatku, a to tak podľa správneho prirodzeného úsudku, ako aj podľa správneho rozumového úsudku. A pretože sa každý teší z toho, čo miluje, a najviac sa teší z toho, čo najviac miluje, a pretože filozof, ako bolo povedané, má najväčšiu lásku k prvému počiatku, vyplýva z toho záver, že filozof sa najviac teší z prvého princípu a teoretického poznávania jeho dobroty. A len to je správna radosť. To je život filozofa a každý, kto tak nežije, žije nesprávne. Filozofom však nazývam každého človeka, ktorý žije podľa správneho prirodzeného poriadku, a toho, kto získal ten najlepší a posledný cieľ ľudského života. No prvý princíp, o ktorom bola reč, je slávny a vyvýšený Boh, ktorý je požehnaný na veky vekov. Amen.

Z latinského kritického vydania: BOETHII DACI: Opera. Topica – Opuscula. Vol.VI, pars II. ed. Nicolaus Georgius Green-Pedersen. Haud: Gad 1976, s. 369 – 377 preložil *Michal Chabada*.

Prekladateľ ďakuje PhDr. A. Dekanovej, PhD. z Katedry klasickej a semitskej filológie na Filozofickej fakulte UK v Bratislave za ústretovosť, cenné rady a pripomienky k prekladu.

Preklad vznikol ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0078/10